Brian Friel: *Translations* (Ξεριζωμός), Απλό Θέατρο 2003

Το ιρλανδικό θέατρο είναι από τα επιβλητικότερα της Ευρώπης. Οι ιρλανδοί δραματουργοί μπορούν να είναι ρεαλιστές, όπως ένας φωτογράφος της κρυμμένης λεπτομέρειας και συνάμα δυνατοί ποιητές της αφαίρεσης ή του καίριου ψίθυρου. Ο Friel είναι ένας από αυτούς. Θαυμάσαμε πέρυσι τον *Θαυματοποιό* του για την ποίηση της πρόζας και την αποσπασματικότητα των υποκειμενικών εστιάσεων και ερμηνειών. Το *Translations*, που γράφτηκε το 1979 αλλά έχει και πολλές άμεσες αναφορές και στο παρόν, κινείται διαφορετικά, μια και η αφετηρία του είναι καθαρά ιστορική: ευθύγραμμος βηματισμός από το παρελθόν της πατρίδας προς το παρόν κάθε πατρίδας και πολλές εγκάρσιες τομές σε μια τραυματισμένη πολιτιστική παράδοση που γνωρίζει σταθερά έναν εξωτερικό επικαθορισμό, εν προκειμένω τον αγγλικό.

Πολιτιστικός ιμπεριαλισμός, (σύμφωνα με την ιδεολογική μόδα της δεκαετίας του '70), κεντρομόλος στρατηγική κάθε πολιτιστικής μητρόπολης και εξομάλυνση των διαφορών μέσα σε μια γενικευμένη, και γι' αυτό εξουθενωτική ομοιομορφία: όπως και αν τη χαρακτηρίσουμε, η επέμβαση στη γλώσσα ενός λαού ισοδυναμεί με αλλοίωση της πολιτιστικής του φυσιογνωμίας αλλά και με φαλκίδευση του τρόπου σκέψης του. Η γλώσσα δεν είναι απλώς ένα όργανο έκφρασης· δεν υπάρχει ανεξάρτητα από τη σκέψη. Η σκέψη θεμελιώνεται και αρθρώνεται μέσω της γλώσσας, γι' αυτό και η επέμβαση στη γλώσσα συνεπάγεται ταυτόχρονα επέμβαση στη σκέψη, άρα και στην ιδεολογία, την κοινωνική συμπεριφορά και την πολιτική στρατηγική.

Ο Friel εστιάζει εύστοχα το θέμα μέσα από ένα αγροτικό σχολείο της Ιρλανδίας του 19ου αιώνα. Μια χώρα, που έχει χάσει την ανεξαρτησία της, πρόκειται να χάσει τη γλώσσα της. Ο αγροτικός πληθυσμός της έχει μια επίμονα κλιμακούμενη αίσθηση της απώλειας αυτής και ο καθένας αντιδρά με τον δικό του τρόπο. Η ματιά είναι γενική και δημόσια, το πρόβλημα τίθεται σε ιστορική και κοινωνική, όχι σε ατομική και ψυχολογική βάση — κάτι που φοβίζει τον συγγραφέα ως απόκλιση από τον αρχικό στόχο. Όμως δεν θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά: οι ατομικές περιπτώσεις είναι αποχρώσεις του κοινωνικού προβλήματος. Αυτό βεβαίως δεν σημαίνει ότι οι χαρακτήρες πνίγονται στη γενικότητα ή ότι τα ψυχικά στίγματα απορροφούνται από την ιστορική προοπτική. Εντούτοις το νόημά τους κερδίζεται καθαρότερο και διαυγέστερο σε αυτήν την προοπτική. Παραμένει πάντα στο επίκεντρο του έργου η πράξη της ονοματοθεσίας και όχι το υποκείμενο ή το αντικείμενο της πράξης αυτής. Δεν ενδιαφέρει τόσο ποιος αποδίδει ένα όνομα σε κάποια τοποθεσία ή σε ένα πρόσωπο, αλλά η ίδια η επιβολή του καινούργιου ονόματος, ως πράξη ετεροκαθοριζόμενη και αυταρχική.

Ο Αντώνης Αντύπας έξυπνα ακολούθησε τους τόνους του κειμένου και απέδωσε τους υπαινιγμούς, τα υπόρρητα νοήματα και τα αποσιωπητικά του. Η όψη της παράστασης φιλοτεχνήθηκε άψογα από τον Γιώργο Πάτσα στα λειτουργικά σκηνικά, την Τότα Πρίτσα στις αρμόζουσες ενδυματολογικές επιλογές και τον Λευτέρη Παυλόπουλο στους οικείους φωτισμούς. Ανάμεσα στους μουσικούς του θεάτρου μας, η Ελένη Καραΐνδρου είναι ίσως εκείνη που χρησιμοποιεί το έλασσον για να πετύχει το μείζον. Στο *Translations* γοήτευσε και πάλι με λίγους απλούς μουσικούς σχηματισμούς. Ο Παύλος Μάτεσις για μία ακόμα φορά απέδειξε ότι η μετάφραση είναι μετεγγραφή, μια δεύτερη δημιουργική γραφή που εμβαθύνει στο αρχικό κείμενο ερμηνεύοντας το έδαφος κάτω από τις λέξεις και δημιουργεί μια νέα αυτοτελή ατμόσφαιρα.

Ο Κώστας Βασαρδάνης είχε ζωγραφισμένο στο πρόσωπό του τον ρόλο του μεγάλου γιου. Η χωλότητα αυτού του προσώπου, μαζί με την ομιλιακή δυσκολία της Σάρας (Μαρία Ζαχαρή), είναι οι σκηνικοί υπαινιγμοί για την οικονομική και πολιτιστική παρακμή της πατρίδας του. Ο Τζίμη Τζακ του Μάνου Τσαλάκη και κυρίως ο δάσκαλος Χιου του εξαιρετικού, για μια ακόμα φορά, Δημήτρη Καταλειφού είναι τα πρόσωπα που φωτίζουν μέχρι το τέλος την ιρλανδική σκέψη στην κλασική κουλτούρα.

Στον ρόλο του Όουεν, του αργυρώνητου διανοούμενου, που προσφέρει τις μεσολαβητικές υπηρεσίες του για την αρχική ήπια προσέγγιση των δύο πλευρών και την εξομάλυνση των διαφορών ο Λαέρτης Βασιλείου, περισσότερο «στημένος» απ' ό,τι απαιτεί ο ρόλος στην αρχή, πιο εύπλαστος στο τέλος, βρήκε τις καλύτερες στιγμές του μόνο απέναντι στον Γιόλαντ του προσεκτικού Αντώνη Δημητροκάλη, στον ευαίσθητο νεαρό στρατιωτικό που γοητεύεται από την παράδοση της αγγλικής «αποικίας». Στους υπόλοιπους ρόλους, η Μέιρη της Μάνιας Παπαδημητρίου κάπως αδρή, αλλά εύστοχη· ο Ντόαλτη του Σαράντου Γεωγλερή, η Μπρίτζετ της Ηρώς Κωστή και ο Λάνσεη του Στέλιου Καλογερόπουλου βρήκαν μια ικανοποιητική διεκπεραίωση.

Πάντα καλαίσθητο και χρήσιμο το έντυπο πρόγραμμα του «Απλού Θεάτρου».

Highlights B3, 2003